

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

– прогнозування на фонематичному рівні та цілісне читання слів.

Отже, вчасне виявлення в учнів недорозвитку фонетико-фонематичних процесів і проведення системної, цілеспрямованої логопедичної роботи дозволяє виправити недоліки звуковимови і розвинути фонематичне сприймання. Бажано, щоб дефекти фонетико-фонематичного сприймання були усунуті в початковій школі – це буде запорукою успішного оволодіння дитиною писемною мовою.

Література:

1. Лалаева Р. И. Логопедическая работа в коррекционных классах. – М. : Владос, 2001. – С. 5.
2. Наумова О. Н. Від звука до букви. Розвиток фонематичних процесів / О. Н. Наумова // Логопед (Осн.). – 2014. – № 5. – С. 11–13.
3. Рибцун Ю. В. Формування фонетико-фонематичної компетентності мовлення у дітей дошкільного віку / Ю. В. Рибцун // Логопед (Осн.). – 2012. – № 10. – С. 2.
4. Логопедия / под. ред. профессора Л. С. Волковой. – М. : Просвещение, 1989. – 403 с.

Байдюк Г. С. *

ІГРОВІ МЕТОДИ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ДОПОМІЖНІЙ ШКОЛІ

У статті висвітлено доцільність і особливості використанн ігрових методів у роботі з дітьми, які мають інтелектуальні вади.

З давніх-давен провідним методом навчання та виховання дітей вважалася гра. В. О. Сухомлинський писав: «Без гри не має і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять» [4, с. 95]. Тому і нині важливим засобом ефективної навчальної діяльності дітей залишається дидактична гра. Завдяки їй розвиваються основні психічні процеси дитини (мислення, пам'ять, уява, мовлення, увага) та закладається фундамент її успішного шкільного навчання.

Поняття «гра» в педагогічній літературі трактується по-різному. За Г. К. Селевко, гра – це вид діяльності в ситуаціях, спрямованих на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, у якому складається та вдосконалюється самоуправління поведінкою. У педагогічній енциклопедії читаємо: «Гра – це засіб фізичного, розумового та морального виховання дітей». Гра для дітей – це і навчання, і праця, і серйозна форма виховання [3].

Гра багатогранна, вона розвиває, виховує, розважає, соціалізує. Але найголовніше її завдання – навчання. З моменту свого виникнення гра постає основною формою відтворення

* © **Байдюк Г. С.**

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

реальних життєвих ситуацій, сприяє виробленню необхідних людських рис, навичок, звичок, розвитку здібностей.

У різні часи психологи та педагоги (Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін, Л. В. Занков, Г. І. Щукіна) досліджували природу гри. Завдяки цим дослідженням було висунуто гіпотезу про історичне виникнення тієї форми гри, яка є типовою для сучасних дошкільників.

У дошкільному дитинстві гра надавала дітям великих можливостей для спілкування, набуття досвіду, розваг. Але з приходом у школу провідною стає навчальна гра. Тобто – навчальна діяльність повинна «виростати» з ігрової. Тому і в школі гра повинна займати певне місце.

В. О. Сухомлинський відстоював те, що чудовий світ природи, гри, музики, казки, який оточував дитину до школи, не закрили дверима класу. Дитина тільки тоді щиро полюбить школу, клас, коли вчитель збереже їй ті радості, які вона мала раніше. Одним із засобів збереження цієї радості є гра, яка продовжує розвиток дитини і в школі [4].

Використання ігор у процесі навчання допомагає активізувати діяльність дитини, розвивати пізнавальну активність, спостережливість, увагу, пам'ять, мислення, інтерес до досліджень, творчу уяву, образне мислення; знімає втому, оскільки гра робить процес навчання цікавим для дитини.

Метою статті є висвітлення особливостей використання навчальних ігор на уроках природознавства у спеціальній школі.

Гра – це природна активність дитини. Тому її розвиток відбувається спонтанно, відповідно до інтелектуального дозрівання. Ігровий метод – це спосіб взаємодії учителя й учня, зумовлений грою, що веде до реалізації дидактичних завдань і мети навчання.

Розрізняють такі ігрові методи: ігри-вправи, ігрова ситуація, ігрова дискусія, навчально-рольова гра, ділова гра, рольова гра. Ігрова діяльність є складним і багатоплановим утворенням, що відіграє важливу роль у житті та розвитку особистості. Для дитини гра є природною формою активності. Саме шляхом участі в різних іграх дитина нагромаджує власний досвід. Грати – це означає експериментувати. Будь-яка гра, а спеціально організована – особливо, є новим досвідом, який у свою чергу, стає джерелом нових знань, відчуттів, бажань, дій та вмінь [6].

Найкраще варіативність гри на уроках показав Г. К. Селевко. За його класифікацією, до ігрових форм уроку належать:

- уроки у формі змагань та ігор (конкурс, турнір, дуель, ділова чи рольова гра, вікторина);
- уроки з нетрадиційно організованим навчальним матеріалом (урок-презентація, урок мудрості, сповідь);
- урок з імітацією публічних форм спілкування (прес-конференція, аукціон, мітинг, дискусія);
- уроки з використанням фантазії (урок-казка, урок від

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

чарівника);

– уроки, що імітують суспільно-культурні заходи (екскурсія, прогулянка, репортаж);

– імітація діяльності підприємства (суд, дебати, вчена рада);

– перенесення в рамки уроку позакласної роботи (КВК, вечорниці, «Що? Де? Коли?», Клуб знавців);

– уроки, побудовані на пошукових формах роботи (дослідження, аналіз, винахід) [3, с. 34-42].

Ігрова діяльність виконує багато функцій, зокрема: розважальну, комунікативну, самореалізаційну, діагностичну, корекційну, міжнаціональної комунікації, соціалізації (за С. А. Шмаковим) [7].

У процесі вивчення курсу природознавства у допоміжній школі важливу роль в активізації пізнавальної діяльності, розвитку мислення, пам'яті дітей відіграють саме ігрові завдання, кросворди, загадки, ребуси, шаради. Ігрові завдання збуджують інтерес до вивчення природознавства, підтримують увагу на уроці, сприяють кращому засвоєнню і запам'ятовуванню програмного матеріалу.

Дитина з розумовою відсталістю має інші можливості біологічного, психічного, суспільного та духовного розвитку, ніж здорова дитина, але, як і кожна особистість, має повне право на сприяння своєму розвитку через освіту. Тому навчання дитини з розумовими вадами є, за своєю природою, навчанням індивідуально-корекційним, що враховує особливості її розвитку.

У роботі з розумово-відсталими учнями необхідний поступовий, послідовний перехід від одного виду роботи до іншого, що пов'язано з особливостями розумової діяльності цих дітей, тому особливо важливим завданням є максимальне включення в роботу всіх аналізаторів дитини, актуалізація відчуття, а також максимальне використання наочності, муляжів, гербаріїв, технічних засобів навчання. Також треба враховувати швидку втомлюваність, схильність розумово-відсталих дітей до охоронного гальмування, тому необхідно частіше змінювати види діяльності, переключення з однієї форми роботи на іншу і поступове ускладнення завдань.

Навчання в школі – дуже складний період у житті кожної дитини. А для учнів з розумовою відсталістю – ще більш складний. Тому слід створити на уроці такі умови, щоб дитині було цікаво вчитися. І найкраще – навчати граючись. Навіть найнеприємнішу для них роботу, але перетворену на гру, вони виконують із задоволенням. І наш досвід свідчить, що діти з вадами розумового розвитку, у яких мислення конкретне, а мовлення недорозвинене, набагато краще і швидше засвоюють матеріал в ігровій формі.

Г. Ващенко наголошував: «Найбільшою карою для дитини є заборона гратися! Батьки, а тим паче педагоги, повинні знати і завжди пам'ятати, що гра – цікава і змістовна – завжди на-

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

вчає, розвиває, формує і виховує особистість дитини» [6, с. 20].

Ігри, що використовуються на уроках природознавства, багатогранні і різноманітні. Можна виділити п'ять основних груп: настільні, дидактичні, рухливі, ділові, інтелектуальні.

Наприклад настільні ігри: ребуси, кросворди, чайнворди можна виготовити на уроках праці або у вільний час на заняттях гуртка. Вони можуть бути виконані на окремих листках, картках, ватмані або просто на шкільній дошці. А використовують їх на інтегрованих уроках, узагальню вальних та для перевірки знань.

Дидактичні ігри проводяться на кожному уроці залежно від теми уроку, а також на прогулянках, екскурсіях.

Рухливі ігри найчастіше поєднують з віршованими текстами і використовуємо як фізкультхвилинки.

А от ділова гра краще проходить уже у старших класах, бо вчить дітей міркувати, порівнювати, доводити, розповідати.

Використання інтелектуальних ігор вимагає від дітей активної пізнавальної діяльності, і це, наприклад, відгадування загадок.

При навчанні розумово відсталих дітей використовуємо різноманітні ігри: у середніх класах більше практикуємо дидактичні та рольові ігри, а в старших – ділові. Багато уваги слід приділяти ігровій діяльності з картою (наприклад, уявні мандрівки). Правильно сплановані та проведені ігри сприяють кращому запам'ятовуванню та відтворенню матеріалу.

Ділові ігри на уроках природознавства потребують більше праці вчителя та учнів, але вони сприяють творчому зростанню дітей, розвитку в них почуття колективізму, вирішують проблеми суспільного життя та ставлення до природи.

У пізнавальних іграх закріплюються вміння застосовувати раніше набуті знання, вдосконалюються навички користуватися підручником.

Але головне – під час гри школярі одержують нові знання, отримуючи при цьому задоволення. Позитивні емоції сприяють кращому засвоєнню нового матеріалу, впливають на формування особистості дитини. Тоді гра стає засобом усебічного розвитку школяра. А для дітей з вадами розумового розвитку – це важливий засіб корекції всіх психічних процесів. Якщо взяти за основу досвід відомих педагогів М. Монтесорі, Ш. О. Амонашвілі, сім'ї Нікітіних, то можна стверджувати, що навчати граючись – легко. Бо розвивальні ігри Б. П. Нікітіна націлені на те, щоб дати дитині можливість активно мислити, йти від простого до складного, розвивати логічне й образне мислення, здійснювати творчий підхід у розв'язанні задач.

Відомий педагог С. Т. Шацький називав гру життєвою лабораторією дитинства і закликав включити її в програму школи: «Коли людина грає, вона підвищує свої емоції. Нашу школу ми повинні зробити місцем як раз такого поживлення». Він рекомендував не давати готові знання, а розвивати

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

схильність дітей до самостійного дослідження, до прояву себе в праці, гри. У процесі гри в дітей виробляється звичка мислити самостійно, зосереджуватись, проявляти ініціативу, і ці аргументи можна вважати серйозною підставою для більш широкого використання гри в процесі навчання [6].

Наш сучасник, нині всім відомий Ш. О. Амонашвілі показав, як через гру можна ввести дитину в складний світ пізнання. Ш. О. Амонашвілі грає, спілкуючись зі своїми учнями. І це важливе вміння дорослої людини стати на один рівень з дитиною щедро винагороджується блиском допитливих очей, живою активністю сприймання, щирою любов'ю до вчителя.

До теперішнього часу триває дискусія – відносити гру до форм або методів навчання. Але ми визначили для себе і дотримуємось думки, що гра – це форма організації навчальної діяльності учнів. Ігри легко включаються у вже розроблену методику викладання природознавства. Вони вводять дитину у світ природи, закріплюючи норми спілкування в колективі, сприяють всебічному розвитку особистості, її мислення, творчості, збагачуючи знання та формуючи необхідні уміння. Ігри легко вписуються у звичайну методику уроку, і роблять його різноманітнішим і результативнішим.

Гра належить до традиційних і визнаних методів навчання і виховання дітей усіх категорій – від дошкільнят до підлітків. Цінність цього методу полягає в тому, що в ігровій діяльності освітня, розвивальна і виховна функція діють у тісному взаємозв'язку. Гра організовує, розвиває учнів, розширює їх пізнавальні можливості, виховує особистість. Задовольняючи допитливість дітей, ми зможемо залучити їх до активного пізнання оточуючого світу.

У зв'язку з особливостями розвитку діти зі зниженим інтелектом більшою мірою потребують цілеспрямованого навчального впливу дорослого. Спонтанного засвоєння суспільного досвіду в них не відбувається. Успішність вирішення завдань з подолання психофізичних недоліків і виправлення деяких патологічних якостей особистості в дітей з інтелектуальними порушеннями залежить від правильності вибору та використання методів роботи. До ефективних методичних прийомів, що сприяють активізації пізнавальної діяльності цієї категорії учнів, відноситься дидактична гра.

На питання про місце гри на уроці методисти відповідають по-різному. Одні стверджують, що ігри доцільніше проводити на етапі закріплення, інші вважають, що введення гри в урок виправдано як елемент відпочинку, треті – що гра може бути використана на будь-якому етапі уроку. І ми поділяємо саме цю точку зору.

Отже, ігри дають прекрасні можливості для корекції розвитку вищих психічних функцій. Вони активізують розумову діяльність, учать аналізувати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, знаходити спільне й відмінне. В учнів поширю-

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

ється словниковий запас, закріплюються навички правильного написання важких слів, природничих термінів, покращується звуковимова. У розумово відсталих дітей розвивається довільна увага, виробляється наполегливість, посидючість. Ігрова діяльність для дітей з особливими потребами має важливе корекційне і компенсаторне значення, бо сприяє корекції розумових відхилень, конкретизації понять і уявлень, допомагає розвинути вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, стимулює психічну і фізичну активність учня. Захоплена грою дитина доводить розпочату справу до кінця. Під час гри на уроці створюється хороший емоційний настрій, швидко знімається втома. Тобто – позитивний вплив гри на дітей зі зниженим інтелектом не викликає сумніву.

Література:

1. Вовщук Л. Ігрова діяльність дітей зі зниженим зором на уроках географії / Леся Вовщук // Дефектолог (Шк. світ). – 2012. – № 6. – С. 25–28.
2. Лифанова Т. М. Дидактичні ігри на уроках природознавства: методичні рекомендації. – М. : ГНОМ і Д, 2001. – С. 5–8.
3. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учебное пособие. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. – Т.3. – К. : Рад. школа, 1977. – С. 9–98.
5. Умарова А. Ігрові технології на уроках географії / Асія Умарова // Дефектолог (Шк. світ). – 2012. – № 1. – С. 34–42.
6. Фаріон Л. Навчальна ігрова діяльність на уроках географії / Лідія Фаріон // Географія та основи економіки в школі. – 2011. – № 7/8. – С. 16–23.
7. Шмаков С. А. Игры учащихся – феномен культуры. – М. : Новая школа, 2004. – 240 с.

Гордєєва І. В.*

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто сутність соціальної складової соціокультурної компетенції учнів, схарактеризовано особливості реалізації соціокультурної лінії на уроках української мови: підходи, форми і методи організації навчально-пізнавальної діяльності. Доведено вплив соціокультурної компетенції на успішність процесу соціалізації дитини у шкільні роки.

Проблема духовного стану українського суспільства, реального утвердження державності української мови в усіх сферах офіційного і неофіційного використання, зниження мовленнєвої культури громадян наразі хвилюють не лише педагогів, але й науковців-філологів, культурологів, соціальних працівників.

* © Гордєєва І. В.